

Posudek rigorosní práce:

Jiří Smrž, Cechy pražských měst od jejich počátků až do zrušení cechovního zřízení,
katedra PVH FF UK 2018, 389 str. + XIII str. příloh.

Rozsáhlá Smržova práce tematizuje vývoj a komplexní souvislosti dějin pražských cechů od 13. století, kdy se řemeslná výroba konstitovala do podoby cechovního systému, až do roku 1860, kdy vstoupil v platnost rakouský živnostenský řád, definitivně ukončující prakticky šestisetletou historii cechů. Autor předložil systematicky vystavěnou práci, zahájenou koncepčním úvodem s vymezením badatelského záměru a stručným, ale výstižným kritickým přehledem dosavadního bádání tématu od 19. století do současnosti. V něm se Smrž soustředil na zásadní koncepční práce, přičemž ovšem doložil (a bibliografie na konci svazku umožňuje přesvědčit se o tom), že zvládl podchytit až nepřehlednou a publikačně i tematicky roztržitou masu literatury k pražským (a nejen pražským) cechům prakticky v úplnosti.

Následuje kapitola o názvosloví (řemeslo – živnost / bratrstvo – cech) a poté důkladná pasáž o pramenech výzkumu, členěná na písemné prameny (cehovní artikule, úřední knihy, osobní doklady, spisy nadřízených orgánů) a hmotné prameny. Již zde podotkneme, že autor podstatně – a to zejména pro raný novověk a pro období od přelomu 18. a 19. stol. až po zrušení cechů – rozšířil okruh konsultovaných pramenů o písemnosti městských rad a dalších městských úřadů o od 16. stol. více či méně soustavně dochované soupisy cechmistrů (v nich jsou zaznamenány informace o existenci i oněch cechů, jejichž písemnosti se nedochovaly), magistrátní spisy pro období od roku 1784 a o státní schematismy 19. století. Autor se nespokojil se soustavným výzkumem pramenů, uložených v Archivu hl. města Prahy a Muzeu hl. města Prahy, ale prošel i podstatné části fondu stará manipulace v NA v Praze.

Klíčovou, de facto badatelské výsledky rozsáhlého výzkumu sumarizující, částí práce je pak 4. kapitola o vývoji cechovního zřízení v pražských městech, soustavně v šesti krocích mapující právní a správní vývoj a proměny cechů v celé sledované době. Cechovní problematika je tu zasazena od širšího kontextu politických a správních dějin Prahy. Navazuje pátá kapitola o specifických aspektech vývoje pražských cechů, s obdivuhodným nadhledem se zabývající fenomény meziměstských a celoměstských cechů, zemských cechů, společných cechů pro více profesí, jakož i otázkami cechovní jurisdikce. Zde autor zúročil své systematické rozbory cechovních pramenů k zásadním soudům, dosahem daleko překračujícím pražský horizont. Ke kapitole je připojen i drobný exkurs o židovských ceších.

Poté již následují kapitoly o jednotlivých pražských ceších: Je jich tu na str. 91-360 systematicky podle jednotné metodiky představeno celkem 157 (v abecedním řazení od cechu barchetníků až po zvonaře). Autor se soustředil zejména (ale nejen) na dobu a okolnosti vzniku, resp. zániku každého cechu, jeho organizační vývoj, profesní strukturu a konkrétní technologické, resp. sortimentové zaměření.

Vlastní text práce ukončuje důkladný a velmi informativní závěr (s. 361-366), který zdařile shrnuje vědecké výdobytky Smržova výzkumu. Za vyzdvižení stojí zejména průkopnické zpracování (v celku i pro jednotlivé cechy či profesní sdružení) období 1731-1860, přičemž autor vyvrátil představy, že od spojení pražských měst r. 1784 počet cechů pouze klesal. Smrž doložil, že život pokračoval ve stejném modu vznikání a zanikání cechů jako již od středověku, a to včetně vzniku zcela nových cechů: Za vyzdvižení stojí v tomto kontextu především pražské hedvábnictví, expandující od poloviny 18. století, a cechy výrobců hudebních nástrojů, zakládané na počátku 19. století.

Závěrečnou část práce zaujímají seznamy použitých zkratk, seznamy rukopisných i vydaných pramenů a soupis literatury (včetně lexik, schematismů a archivních pomůcek). Až v přílohách práce pak nalezneme glosáře latinských, německých a staročeských názvů cechovních řemesel a živností. Není jasné, proč se tato – pracná a cenná – pasáž nestala integrální součástí (kapitolou) knihy: Zasloužila by připojení vysvětlujícího úvodu a ovšem i vyhodnocení!

Jako celek je Smržova práce výborným výkonem: Soudím tak zaprvé s ohledem na ohromný rozsah s řemeslnou suverenitou a kriticky zvládnuté pramenné základny. Zadruhé a především to říkám vzhledem ke skutečnosti, že autor – badatelsky, nikoliv jen cestou kompilačního shrnutí – prozkoumal zvolené téma od medievální fáze přes nejednou dramatické změny situace v průběhu raného novověku až po výzkumem obecně dosud málo dotčenou druhou polovinu 18. a první dvě třetiny 19. století. To dohromady předpokládá osvojení si řady odlišných metodických přístupů, odborných kompetencí a ovšem také získání podstatného, obecně historického nadhledu.

Vím, že se od posuzovatele očekávají také kritické připomínky. Vzhledem k právě řečenému může však jít jen o exemplifikaci jednotlivin, jichž by se pro toto ohromné téma, objímající šest století, dalo jistě najít mnoho ... a přece by to nezměnilo jednoznačně kladný soud o celku práce.

Připomeňme tak např. k výkladu o proticechovních zásazích Ferdinanda I. (s. 58 nn.), že byly – ve Vídni stejně jako v pražských městech – motivovány jednoznačně politicko-mocensky, nikoliv ekonomicky (fiskálně). (Smrž to ostatně přinejmenším diskutuje na s. 61.)

Ferdinand si byl vědom vlivu klíčových cechů na městskou politiku a vzhledem k potřebě dosáhnout dominantního cíle mocenského zlomení měst jako stavu i klíčových měst jako takových, musel zlomit též vliv cechů .. aniž by ale potřeboval a vlastně i uvažoval konsekvence ekonomické, organizační a kvalifikační povahy. Proto byl také ochoten tiše trpět další de facto profesní působení cechů a po konsolidaci svémoci, resp. po nástupu na císařský trůn (a po holdu v Praze) dokonce cechům vrátit nepolitická privilegia. Tady by práci prospělo poněkud hlubší přihlédnutí k obecnější historické literatuře.

Jako druhé exemplum si vyberu židovské cechy. Smrž upozorňuje na to, že je pouze zmíní, ale že problematiku jako pramenně i meritorně velmi speciální nechá stranou. Měl by ale přece alespoň odkázat na dnes již rozsáhlý soubor studií (zejména na obě knihy) Marie Buňatové k této tematice. Její kniha z r. 2013 stojí v soupisu literatury, nikoliv však u příslušné kapitoly, ostatní práce chybí zcela.

Jako třetí bod jsem zvolil mezinárodní aspekt. Smrž již v pasáži o literatuře tématu upozorňuje na rakouskou a německou problematiku, soustavněji však v práci široký mezinárodně komparativní horizont nesleduje. Vzhledem k tomu, že z titulu své funkce redaktora Pražského sborníku historického vím, že autor v poslední době kriticky a polemicky recenzoval několik podstatných zahraničních monografií i sborníků k evropské cechovní problematice, doporučuji, aby pro tiskovou verzi dopracoval také kapitolku o mezinárodním kontextu pražského, resp. českého vývoje. Jeho znalosti ho k tomuto významnému kroku plně opravňují.

Vím, že takto ilustrativně by šlo pokračovat v závislosti na badatelských zájmech a zkušenostech toho kterého posuzovatele dále. Na pozitivním hodnocení práce však tyto připomínky a doporučení nemění vůbec nic. Smržova kniha má rozsah i kvality skutečné disertace, nikoliv „jen“ rigorosní práce. Je to historiograficky objevná a přitom faktograficky a systémově „příručková“ důkladná kniha, které je třeba přát brzké a kvalitní vydání a následné rychlé rozšíření mezi archiváře a badatele o městských dějinách, jimž bude cennou pomocí i závažným poučením. Rád ji doporučuji k obhajobě.

Prof. PhDr. Jiří Pešek, CSc.

Praha 4. dubna 2018